
Lars Evertsson: Välfärdspolitik och kvinnoyrke Organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor

Sociologiska institutionen, Umeå universitet 2002

Professionalisering är ett vanligt fenomen bland många yrkesgrupper. Det finns också en hel del forskning kring yrkesgruppers professionalisering. Den tidigare forskningen bestod till stor del i att definiera de egenskaper som kännetecknade de yrkesgrupper som uppnått en så kallad professionsstatus. Dagens forskning är mer inriktad på de strategier yrkesgrupper tillämpar i sina professionaliseringssträvanden. Denna inriktning implicerar också en uppfattning om att professionalisering handlar om relationer mellan olika aktörer.

En aktör som har stor inverkan på hur väl yrkesgrupper lyckas i sina professionaliseringsstrategier är staten. Staten beslutar om utbildningar, avgör om en yrkesutövning ska kräva en specifik examination, legitimation osv. I välfärdsstater som den svenska får dessutom välfärdspolitiska beslut viktiga konsekvenser för de många, ofta kvinnodominerade, offentligtanställda yrkesgruppernas professionalisering.

Den betydelse staten och välfärdspolitiska beslut haft för tre kvinnodominerade yrkesgrupper; sjuksköterskors, hemvårdarinners och arbetsterapeuters professionalisering är också ämnet för Lars Evertssons avhandling *Välfärdspolitik och kvinnoyrke. Organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor*. Evertsson fokuserar framförallt vilka möjligheter och hinder statens välfärdspolitiska beslut medfört för dessa yrkesgruppers förutsättningar att uppnå och vidmakthålla ett eget avgränsat verksamhetsområde, en jurisdiktion, men också hur

väl de lyckats driva igenom olika utbildningskrav, få inflytande över verksamheten osv.

Professionsforskningens brister

Att Evertsson valt att studera statens betydelse för dessa yrkesgruppers professionalisering beror inte enbart på den viktiga roll staten har i detta sammanhang utan också på att forskning om statens betydelse för de välfärdsstatliga kvinnodominerade yrkesgruppernas framväxt och utveckling är eftersatt. Evertsson anser också att statens betydelse för yrkesgruppers professionalisering överlag är alltför lite problematiserad. Själv menar han att det är viktigt att uppmärksamma att staten inte är en homogen aktör. Dels möter yrkesgrupper som söker höja sin professionella status staten vid olika historiska tillfällen, dels möter de olika delar av staten.

Ytterligare en brist med professionsteorierna är enligt Evertsson att de, trots att professionalisering är en relationsprocess, dras med

”en oförmåga att konceptualisera professionella gruppernas omgivning och omgivningsberoende” (s 11).

För att avhjälpa detta problem kompletterar Evertsson professionsteorierna med ett organisationsteoretiskt perspektiv. Han har valt att använda sig av ett organisationsrealistiskt perspektiv, eftersom det möjliggör analyser där staten, yrkesgrupper och andra aktörer

behandlas som organisationer som befinner sig på samma analytiska nivå. Detta möjliggör i sin tur en studie av relationerna dessa organisationer emellan.

Främst fokuserar Evertssons analyser de respektive organisationernas tillgångar till olika resurser.

”Organisationers överlevnad är intimt kopplad till förmågan att kontinuerligt tillägna sig och omsätta resurser” (s 3).

Utifrån denna utgångspunkt analyserar han dels i vilken mån de tre yrkesgrupperna lyckats tillägna sig, och bevara, de resurser som välfärdspolitiken genererar, dels vilka resurser de respektive yrkesgrupperna har till sitt förfogande för detta syfte.

Sjuksköterske-, arbetsterapeut- och hemvårdarinneyrkets utveckling

Evertssons analyser visar att under den tidsperiod som studien omfattar, mellankrigstiden fram till 1960-talet, har sjuksköterskorna större professionella framgångar än hemvårdarinnorna och arbetsterapeuterna. De lyckades till exempel, till skillnad mot de två andra yrkeskåren, få igenom sina krav på en enhetlig utbildning till yrket. Till både hemvårdarinne- och arbetsterapeutyrket fanns, trots yrkesgruppernas protester, jämte den ordinarie utbildningen en förkortad utbildning för dem med praktiska erfarenheter. Att praktisk erfarenhet kan ersätta utbildning försämrar ett yrkes professionella status.

Sjuksköterskorna lyckades under den studerade perioden också bättre än de andra yrkesgrupperna etablera en tydligt avgränsad jurisdiktion med ett välfärdspolitiskt uppdrag att verkställa. Med bland andra läkarnas stöd lyckades de bli betraktade som viktiga för sjukvårdens kvalitativa

och rationella utveckling. Hemvårdarinnorna hade visserligen inledningsvis en avgränsad yrkesverksamhet som bestod i att bistå eller ersätta modern i samband med hennes sjukdom, barnafödande osv. Staten var också mycket noga med att hemvårdarinnornas och de näraliggande distriktssköterskornas och privata hembiträdernas yrkesverksamheter inte skulle inkräkta på varandra. Detta främjade hemvårdarinnornas professionalisering. I takt med att det välfärdsstatliga ansvaret för social hemhjälp också till andra grupper ökade samtidigt som de ekonomiska resurserna var bristfälliga kom dock den sociala hemhjälpen till barnfamiljerna att minska och när statsbidraget till hemvårdarinnorna upphörde 1960 föranledde det också yrkets undergång.

När det gäller den arbetsterapeutiska verksamheten var staten tvetydig i sitt agerande angående yrkeskårens välfärdsprofessionella uppdrag. Arbetsterapeuterna själva kämpade för att få sin verksamhet betraktad som rehabilitering, vilket läkarna motsatte sig med hänvisning till att den arbetsterapeutiska verksamheten inte handlade om bot i medicinsk mening. Därmed ifrågasattes också huruvida den arbetsterapeutiska verksamheten hade någon välfärdspolitisk grund. I slutet av 1950-talet och början av 60-talet ändrade dock läkarna uppfattning. De medicinska framstegen räddade allt fler patienter till livet, men inte sällan hade de svåra men och läkarna ansåg nu att arbetsterapeuterna kunde underlätta patienternas rehabilitering. Därmed fick de en välfärdspolitisk plattform. Här skulle kanske också kunna tilläggas att arbetsterapeuternas arbete bidrar till att förbättra resultatet av läkarnas arbete och professionalisering

Läkarkåren hade stort inflytande över sjukvårdens utformning och inriktning och den betydelse läkarnas inställning till arbets-

terapeuternas och även sjuksköterskornas verksamhet hade för yrkesgruppernas professionalisering exemplifierar hur viktiga organisatoriska resurser, som kontakter med viktiga aktörer, är i professionaliserings-sammanhang. Evertsson förklarar också de tre yrkesgruppernas olika utvecklingar genom att jämföra deras olika organisatoriska resurser. Sjuksköterskornas framgångar kan förklaras av att de förutom läkarnas stöd också hade en borgerlig bakgrund som gav såväl social status som viktiga kontakter. De hade också en förhållandevis bra utbildningsbakgrund. Dessutom hade sjuksköterskeväsendet redan under 1910-talet reglerats av staten. Då var den statliga organiseringen inte så utvecklad, vilket också gav sjuksköterskorna tillträde till olika viktiga statliga positioner, vilket gav dem inflytande över såväl den egna som underordnades verksamheter.

Arbetsterapeuterna och hemvårdarinnornas professionalisering skedde däremot i relation till en väl organisatoriskt utvecklad stat och hemvårdarinnorna fanns till exempel inte representerade i statliga utredningar angående deras verksamhet. Likaså hade de enbart minimalt inflytande i den samarbetsnämnd angående hemvårdarinneverksamheten som tillsattes inom Socialstyrelsen. Också arbetsterapeuterna saknade från början dessa organisatoriska resurser. Dessa ökade dock för deras del när de med läkarnas godkännande fick gehör för att deras verksamhet var habiliteringsfrämjande.

Den betydelse läkarkårens inställning haft för utvecklingen av sjuksköterskornas och arbetsterapeuternas verksamheter och yrke exemplifierar att fler aktörer än staten är viktiga för en yrkesgrupps professionalisering. Denna uppfattning har också Evertsson. Hans val att fokusera statens roll för yrkesgrupps professionalisering är inte ett

ställningstagande mot andra aktörers betydelse utan baseras på behovet att problematisera statens betydelse för de välfärdsprofessionella yrkesgruppernas utveckling. Samtidigt menar jag att läkarnas starka ställning inom sjukvården och det inflytande de haft över sjuksköterske- och arbetsterapeutyrkets utveckling visar den inverkan olika aktörer, och inte minst beroende på deras status, kan ha för statliga beslut. Ytterligare en aktör som är viktig i detta sammanhang är avnämarna. Den betydelse avnämarna och deras status har för statliga beslut diskuteras dock inte i avhandlingen.

Evertssons utgångspunkt är också att

”Statens organisatoriska karaktär – som en organisation av organisationer – gör det svårt att hävda att staten tjänar någon samhällsklass intressen [...] Statens utformning vid en given tidpunkt kan inte betraktas som en avspiegling av den dominerande samhällsklassens politiska intressen och aktivitet” (s 24).

Denna inställning står dock inte oemotsagd, bland annat menar feministiska forskare att organisationer inte är så könsneutrala som det hävdats, varken till sin struktur eller till sitt innehåll.

Professionalisering och kön

Evertsson avstår dock från att anlägga ett feministiskt perspektiv. Ett könsperspektiv på statens betydelse för de tre kvinnodominerade yrkesgrupper som han studerar hade dock, som han själv påpekar, kunnat medföra att vissa upptäckter gjorts. Under den tidsperiod som avhandlingen avser dominerade männen andelsmässigt kraftigt på de statliga posterna och jag anser det inte vara allt för spekulativt att tänka sig att detta kan ha påverkat den statliga verksamheten. Att

det främst var manliga politiker som, trots kvinnliga politikernas protester, beslutade om nattarbetsförbud för kvinnor eller att det till att börja med var kvinnliga politiker som krävde en utökad offentlig barnomsorg är antagligen ingen slump. Som Evertsson själv påpekar sökte ju staten också styra utformningen av arbetsterapeutyrket till att bli ett kvinnodominerat yrke. Med tanke på att kvinnodominerade yrkesgrupper sällan uppnått mer än en semiprofessionell status, det vill säga en delvis men inte fullvärdig professionsstatus, kan man också fundera över vilket värde konstllhörighet har som professionaliseringsresurs. Detta gäller även i fråga om den betydelse avnämarnas status har.

Trots att Evertsson väljer att avstå från detta perspektiv så är hans avhandling dock ett behövligt och värdefullt bidrag för att synliggöra kvinnors professionshistoria. Avhandlingen ger också många viktiga perspektiv på den betydelse staten, relationer och organisatoriska resurser har i professionaliseringssammanhang. Evertssons metod att genomgående låta teori och empiri belysa varandra bidrar också på ett förtjänstfullt sätt till att öka förståelsen för statens och de välfärdspolitiska beslutens betydelse för välfärdsstatliga yrkesgruppers professionalisering.

Och även om det, som Evertsson påpekar, tillhör fallstudiers begränsningar att de är svåra att generalisera utifrån, tror jag

inte att man ska underskatta det värde hans fallstudier har för att synliggöra statens och de välfärdspolitiska beslutens betydelse också för andra välfärdsprofessionella kvinnodominerade yrkesgruppers utveckling. Dagbarnvårdaryrkets utveckling och pågående avveckling i konkurrens med näraliggande verksamheter (se t ex Karlsson 2002) kan till exempel ses som en upprepning av de välfärdspolitiska beslutens betydelse för hemvårdarinneyrkets uppgång och fall. Likaså kan statens tvetydighet när det gäller att avgränsa en yrkesgrupps jurisdiktion relateras till förskollärarna, som trots sitt förskolepedagogiska kunskapsmonopol och krav på yrkesmonopol, delar den förskolepedagogiska verksamheten med andra yrkesgrupper (Berntsson 2000). Evertssons avhandling är värdefull såväl för att förstå sjuksköterske-, hemvårdarinne- och arbetsterapeutyrkets som andra välfärdsstatliga yrkesgruppers professionaliseringsvillkor.

Paula Berntsson, doktorand, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Litteratur

- Berntsson P (2000) "Att osynliggöra kvinnors yrkeskompetens. Om staten och förskollärarna" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 6, nr 2, s 113–124.
- Karlsson M (2002) *Perspektiv på familjedaghem*. HLS förlag, Stockholm.